

IZRAŽAVANJE HVALJENJA I KUĐENJA U KUR'ANU

Izražavanje hvaljenja i kuđenja u arapskom jeziku predstavlja poseban stil literarnog izražavanja. Ostvaruje se upotrebom različitih jezičkih sredstava, prije svega posebnih glagolskih formi koje služe isključivo za izražavanje hvaljenja i kuđenja, te glagolima iz jezičke prakse koji izražavaju značenja hvaljenja i kuđenja. Prvu vrstu predstavljaju glagoli sa specifičnim semantičkim osobinama, koji svoje značenje izražavaju nepromjenljivim paradigmatskim glagolskim oblicima: za hvaljenje *دَانِي* *divanli je* i za kuđenje *لَوْسِي* *lošli je*. Navedeni glagoli imaju i svoje sinonime: *دَانِي* sinonim glagola *لَا حَبْدًا نِعْمَ* sinonim glagola *بِئْسَ*, koji se također mogu koristiti u značenju glagola hvaljenja, odnosno kuđenja. Međutim, budući da se konstrukcija *لَا حَبْدًا* ni u jednoj varijanti ne nalazi u Kur'anu, o njoj se neće raspravljati u ovome radu.

S obzirom na to da su glagoli *نِعْمَ بِيئْسَ* izgubili mnoge glagolske karakteristike, posebno izražavanje vremenske dimenzije, među ranim arapskim gramatičarima postojao je spor u vezi sa definiranjem njihove morfološke strukture. Naime, među gramatičarima postoji dilema da li morfološka struktura ove dvije riječi odražava njihovu imensku ili glagolsku prirodu. Basranski gramatičari i al-Kisā'ī kao kufanski gramatičar smatraju da *نِعْمَ بِيئْسَ* spadaju u glagole. Kao dokaze svoje tvrdnje ovi gramatičari, između ostalog, navode to što se u njima može implicirati lična zamjenica kao isključiva odlika glagola, npr.: *نِعْمَ بِنِعْمَ جَلَّازَيْدٌ* *Dobar li je čovjek Zejd!* U navedenom primjeru, prema tumačenju ovih gramatičara, agens glagola *نِعْمَ* je skrivena lična zamjenica *هُوَ* koja se implicira u navedenom glagolu. Drugi

argument navedene tvrdnje kojim se služe ovi gramatičari jeste to što riječi نِعْمَ أَيُّسْ primaju sufiks ženskoga roda, ukoliko je agens ženskoga roda, npr.: نِعْمَ الْجَارِيَةُ هُنْدٌ *Divna li je sluškinja Hinda!* Zatim što se, isto kao i oblik perfekta, završavaju na sufiksarno nepromjenljiv vokal *a* (*fatħa*). Osim toga, hvaljenje i kuđenje koje se izražava ovim konstrukcijama moguće je izraziti isključivo glagolima. Čak i rečenice u kojima se realizira hvaljenje i kuđenje odražavaju strukturu glagolske rečenice.

Kufanski gramatičari, izuzev al-Kisā'ija, riječi نِعْمَ أَيُّسْ matraju imeni-cama koje se u rečenici nalaze u poziciji subjekta imenske rečenice. Kao dokaz takve tvrdnje, oni navode to što su nepromjenljivi, što ne izražavaju prošlo i buduće vrijeme i što prije njih može nekada doći i prijedlog.¹

Tako su, prema pretežnome mišljenju, riječi نِعْمَ أَيُّسْ i نِعْمَ stacionirani i nepromjenljivi glagoli koji u performativnim rečenicama (*ğumal inšā'iyya*), izvan određenog vremenskog okvira, izražavaju hvalu i kuđenje u općem smislu, npr.: نِعْمَ الرَّجُلُ مُحَمَّدٌ *Divan li je Muhammed čovjek!* ili يَسْأَلُ كَسْبُ الرَّبِّا *Loša li je zarada kamata!*

U navedenim primjerima ne ističe se nijedna pojedinačna osobina u smislu pohvale Muhameda ili kuđenja kamate, nego se u prvom primjeru Muhammed hvali kao čovjek u općem smislu, dok se u drugome slučaju kamata kudi kao vrsta zarade, također, u općem smislu. Hvaljenje ili kuđenje izraženo na ovakav način ne realizira se u određenom vremenskom okviru, jer značenje koje navedeni glagoli izražavaju nije postojalo u nekome vremenu prije njegovog izricanja, nego predstavlja lični emotivni odnos govornog lica prema onome što hvali ili kudi. Hvaljenje izraženo na ovakav način obuhvata sve osobine ili vrijednosti u intenzivnom značenju,

¹ Kamāluddīn Abū al-Barakāt 'Abdurrahmān b. Muḥammad b. Abū Sa'īd al-Anbārī, *al-Inšāf fī masā'il al-ḥilāf bayna al-naḥwiyyīn al-Bašriyyīn wa al-Kūfyīyīn*, I-II, Ma'ahu kitāb: *al-Intiṣāf min al-inšāf*, Ta'līf: Muḥammad Muḥyiddīn 'Abdulḥamīd, Dār al-Ṭalā'i', al-Qāhira, 2005, I, 98; Ibn Abū al-Baqā' Ya'īs Muwaffaquddīn b. 'Alī ibn Ya'īs, *Šarḥ al-Mufaṣṣal*, I-X + Fahāris, Maṭbū'āt: Mağma' al-luğa al-'arabiyya, Dimašq, Tawzi': Maktaba al-Mutanabbī, al-Qāhira, 1411/1990, VII, 127; 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, I-IV, Dār al-ma'ārif bi Miṣr, al-Qāhira, 1974-76, III, 368-369; Ibrāhīm Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, I-V, Dār al-Našr li al-ğāmi'āt, Miṣr, 1428/2007, IV, 136-38.

koje se mogu pripisati osobi ili predmetu koji se hvale. Kuđenje, isto tako, obuhvata sve negativne osobine i mahane koje se mogu pripisati određenoj osobi ili predmetu, također izražene na intenzivan način. Zbog toga se rečenice s ovakvim jezičkim konstrukcijama ne tretiraju deklarativnim (*ğumal ĥabariyya*), čiji je sadržaj (značenje) podložan raspravljanju u smislu njegovoga potvrđivanja (*taşdıq*) ili negiranja (*takdīb*),² nego performativnim nezahitjivnim rečenicama (*ğumal inşā'iyya ğayr ṭalabiyya*) bez vremenskog ograničenja realizacije radnje koju izriču i bez značenja zahtjeva i molbe.

Glagol نَعِمْتَعْمُ nastao je od potpuno promjenljivoga glagola نَعِمْتَعْمُ, npr.: ۞ *عَمَّالٌ رَّجُلٌ لِّبِمَعِيشَتِهِ* Čovjek je živio u blagostanju ili ۞ *وَجُوهُهُمُ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ* Neka lica toga dana biće sretna (al-Ġāsiya, 8). Glagol يَنْسِيْتُ također je nastao od potpuno promjenljivog glagola يَنْسِيْتُ, npr.: ۞ *وَأَطْعَمُوا الْإِنْسَانَ الْفَقِيرَ*... a nahranite i siromaha ubogog! (al-Ĥağğ, 28).³ Međutim, zbog toga što ne sadrže značenje koje u osnovi imaju glagoli, nego izražavaju sadržaj partikula, ovi glagoli su nepromjenljivi (*ğayr mutaşarrif*), isto kao glagoli عَسَىٰ أَلَيْسَ, tako da ne mogu imati imperfekt, imperativ i particip aktivni, čime izlaze iz standardnog glagolskog sistema kome pripadaju.

Nepromjenljivost navedenih glagola opravdava se i njihovom funkcijom da kao eksklamativni izrazi izriču hvaljenje ili kuđenje u općem smislu, bez vremenske dimenzije, zbog čega napuštajući svoju glagolsku prirodu, postaju slični partikulama. Promjenljivost je, inače, po svojoj prirodi oprečna suštini eksklamativnosti koja se izriče jednim nepromjenljivim oblikom riječi. Hvaljenje ili kuđenje izraženo glagolima يَنْسِيْتُ kao vrsta eksklamativnog izražavanja ne zahtijeva vrijeme realizacije svoga sadržaja da bi, prema tome, tražilo i promjenljivost svojega oblika. Zbog toga navedeni glagoli kao eksklamativni izrazi predstavljaju stacionirane riječi i ne mijenjaju se prema vremenu.⁴

Međutim, pošto je eksklamativno izražavanje hvaljenja i kuđenja ne-

² Ibrāhīm Barakāt, *al-Naħw al-'arabī*, IV, 135.

³ Fāḍil Šāliħ al-Sāmarrā'ī, *Ma 'ānī al-naħw*, I-IV, Ġāmi'a Bağdād, Bağdād, 1990, IV, 669.

⁴ Ibrāhīm Barakāt, *al-Naħw al-'arabī*, IV, 138-39.

spojivo s tvrdnjom ranih arapskih gramatičara da navedeni glagoli predstavljaju oblike perfekta i istovremeno izražavaju opće značenje hvaljenja i kuđenja⁵, ovi su gramatičari, kako objašnjava Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, oblik perfekta (*māḍī*) lišili značenja prošlog vremena, kao i svakoga drugog vremenskoga okvira kako bi mogli izražavati isključivo opće značenje hvaljenja ili kuđenja.⁶Ovi su glagoli, kako ističe al-Raḍī, lišeni i značenja radnje tako da ustvari izražavaju pridjevski značenja i izgledaju kao atributi svojih agenasa.⁷

Osnovni elementi sintaksičke konstrukcije hvaljenja ili kuđenja, koja se tretira kao eksklamativna rečenica hvaljenja ili kuđenja, su:

1. glagol hvaljenja ili kuđenja,

2. agens (*fā'il*) i

3. imenica koja specificira osobu ili predmet koji se hvali ili kudi (*maḥṣūṣ bi madḥ aw ḍamm*), npr.: *نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ* *Divan li je čovjek Zejd!* ili *بَيْسَتِ الْمَرْأَةُ دَاوُدَ* *Loša li je žena Da'da!*

U navedenim primjerima imenice *الرَّجُلُ* i *الْمَرْأَةُ* predstavljaju agens glagola *نِعِمَ*, odnosno *بَيْسَ*, dok imenice *زَيْدٌ* i *دَاوُدَ* označavaju osobu koja se hvali, odnosno kudi (*maḥṣūṣ bi madḥ aw ḍamm*).

Glagoli *نِعِمَ* i *بَيْسَ* rečenici hvaljenja ili kuđenja mogu se upotrijebiti na više različitih načina.

Prvi i osnovni je da se na prvome mjestu u rečenici nalazi glagol, zatim agens (*fā'il*) a poslije njega specificirana imenica hvalom ili kuđenjem, npr.: *يَعْمَلُ الصَّدِيقُ الْكِتَابَ* *Dobar li je prijatelj knjiga!* *لَوْ شَاءَ لَأَقْرَأَ كَذِبًا* *Loše li je svojstvo laganje!*

Drugi način pretpostavlja dolazak imenice koja specificira osobu ili

⁵ Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufaṣṣal*, VII, 127.

⁶ Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, *Min asālib al-Qur'ān*, Dār al-Furqān - Mu'assasa al-Risāla, al-Ṭab'a al-ṭāniya, 'Ammān - Bayrūt, 1407/1987, 94.

⁷ Raḍiyuddīn Muḥammad b. al-Ḥasan al-Astarābādī, *Šarḥ al-Raḍī li Kāfiya Ibn al-Ḥāḡib*, I-II, Dirāsa wa taḥqīq: Ḥasan b. Muḥammad b. Ibrāhīm al-Ḥifzī, Ġāmi'a al-Imām, al-Riyāḍ, 1414/1993, II, 1110.

predmet koji se hvali ili kudi, zatim glagola hvaljenja ili kuđenja i agensana posljednjem mjestu, npr.: *مُحَمَّدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ* *Divan li je čovjek Muhammed!* *الْحَيَّانُ* *Loše li je svojstvo izdaja!*

U trećem slučaju, glagol može doći na početku rečenice. U ovom slučaju u glagolu se implicira agens na koga upućuje akuzativ specifikacije koji dolazi poslije glagola, a poslije njega specificirana imenica hvale ili kuđenja, npr.: *نِعْمَ رَجُلًا مُحَمَّدٌ* *Divan li je Muhammed kao čovjek!*

Četvrti način je kada na početku rečenice dolazi imenica specificirana hvalom ili kuđenjem, poslije nje glagol i na kraju akuzativ specifikacije, npr.: *مُحَمَّدٌ نِعْمَ رَجُلًا* *Divan li je kao čovjek Muhammed!*

I, na kraju, peti način koji pretpostavlja elidiranje imenice specificirane hvalom ili kuđenjem kada na njeno postojanje upućuje situacioni ili tekstualni kontekst, kao u kur'anskome ajetu:

وَأَعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

On je Gospodar vaš, i to kakav Gospodar i kakav zaštitnik! (al-Ḥağğ, 78), tj. *الله* *Allah*, ili

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاَهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ

...i Zemlju smo prostrli - tako je divan Onaj koji jē prostro! (al-Dāriyāt, 48), tj. *مِي*.

Glagol hvaljenja ili kuđenja i njegov agens u rečenicama hvaljenja ili kuđenja ne mogu se ni u kakvoj varijanti izostaviti. Ukoliko kontekst ne ukazuje na specificiranu imenicu, ni ona se ne može izostaviti, tako da se ne može reći: *يُنْسَأَلُ مَا كَيْفَةُ* ili *نِعْمَ الرَّجُلُ*.⁸

Glagoli *نِعْمَ* mogu dobiti i konsonant *ʔ* ženskoga roda, ukoliko je agens ženskoga roda:

نِعْمَتِ الْمَرْأَةِ الَّتِي تَزَعَى حُقُوقَ اللَّهِ وَبُنِسَتْ الْمَرْأَةُ الَّتِي تُهْمَلُ تَرْبِيَةَ أَبْنَائِهَا

*Divna li je žena koja se drži Allahovih propisa, a loša li je žena koja zanemaruje odgoj svoje djece!*⁹

⁸ Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufaššal*, VII, 135; Fāḍil al-Sāmarrā'ī, *Ma'ānī al-naḥw*, IV, 670.

⁹ Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, IV, 139-40.

Agens

Glagoli hvaljenja i kuđenja tretiraju se kao stacionirani (*ğāmid*) i neprijelazni (*lāzim*) glagoli u perfektu, koji zbog toga imaju i svoj agens (*fā'il*). Međutim, bez obzira na to što imaju oblik perfekta, oni ne izražavaju vrijeme, koga se lišavaju nakon što sa svojim agensom formiraju čistu performativnu nezahitljivu rečenicu (*ğumla inšā'iyya ğayr ṭalabiyya*) koja isključuje vremensko ograničenje i značenje zahtjeva ili molbe, npr.: *نِعْمَ أَجْرُ الْمُحْسِنِينَ* *Divna li je nagrada iskrenih!* ili *يُسَمِّصِرُ الْمُتَجَبِّرِينَ* *Teška li je sudbina oholih!*¹⁰ Agens glagola hvaljenja ili kuđenja može biti eksplicitna određenim članom vrste (*lām al-ğins*) determinirana imenica, zatim imenica kao prvi član konstrukcije aneksije ili skrivena lična zamjenica čije se postojanje implicira.

Eksplicitna imenica kao agens

Eksplicitna imenica kao agens glagola hvaljenja ili kuđenja mora biti determinirana određenim članom vrste (*lām al-ğins*), kao u primjeru: *نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ* *Divan li je čovjek Zejd!* ili u kur'anskome ajetu:

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ

...divan je rob on bio i mnogo se kajao! (Šād, 44).

Tako je imenica *نِعْمٌ* unavedenom ajetu agensa glagola *وَجَدْنَا* dokspecifi ciranuimenicu (*maḥṣūs*) koja označava ono što se hvali predstavlja elidiranali čna zamjenica *هُوَ* nakoju ukazuje sadržaj ajeta prijenavedenog glagola. Istije slučaj uslijedećim ajetima:

فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

Znajte da je Allah vaš zaštitnik, a divan je On zaštitnik i divan pomagač! (al-Anfāl, 40),

يَدْعُوا لِمَنْ ضَرَّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ لَيْئَسَ الْمَوْلَىٰ وَلَيْئَسَ الْعَشِيرُ

Klanja se onome čije će mu klanjanje prije nauditi nego od koristi biti; a takav je, doista, loš zaštitnik i zao drug! (al-Ḥağğ, 13), ili ajetu

¹⁰ A. Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, III, 369.

فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ

Njemu je dosta Džehennem, a grozno li je on boravište! (al-Baqara, 206).

Agens glagola *بَيَّسَ* kaoeksplicitna imenica determinirana određenim članom vrste (*lām al-ğins*) možebitiatributiran, kaoukur'anskom ajetu:

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَيُنَسُّ الْوَرْدُ الْمُرُودُ

Na Sudnjem danu, on će svoj narod predvoditi i u vatru ga uvesti, a užasno je mjesto u koje će doveden biti! (Hūd, 98).

Isti slučaj je i u narednome ajetu:

وَأَتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَنْسُ الرَّفْدُ الْمُرْفُودُ

Na ovome svijetu ih je pratilo prokletstvo, a pratiće ih i na onome; strašan će biti "dar" kojim će darivani biti! (Hūd, 99).

Međutim, gramatičari koji ne prihvataju navedeno mišljenje, imenice *الْمُرْفُودُ* u navedenim ajetima tretiraju kao specificirane imenice koje označavaju ono što se kudi.¹¹

U vezi sa vrstom određenog člana kojim se determiniraju agens i njegov atribut, kao u navedenim slučajevima, među gramatičarima postoje različita mišljenja. Prema pretežnom mišljenju, ovo je određeni član vrste (*lām al-ğins*): prema jednome, stvarni a prema drugome, metaforički. Tako se, prema prvom mišljenju, u primjeru: *بِنِعْمَةِ الرَّجُلِ الْخَالِدِ* *Dobar li je Halid čovjek!* hvaljenje odnosi na sve ljude kao vrstu, da bi se potom posebnom hvalom izdvojio Halid, na koga se, prema tome, dva puta odnosi hvaljenje: prvi put u okviru vrste i drugi put kao jedinku. Prema onima koji smatraju da određeni član vrste u ovome slučaju ima metaforičko značenje, hvaljenje se odnosi na određenu osobu, dok spominjanje vrste ima hiperboličko (*mubālağa*) i metaforičko (*mağāz*) značenje. Prema ovakvome tumačenju, Halid, u kome se nalaze sva svojstva ljudskosti, predstavlja cijelu ljudsku vrstu.

Prema mišljenju nekih gramatičara, određeni član u ovome slučaju ima

¹¹ Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-‘arabī*, IV, 152.

funkciju determinacije jedinke (*lām al-‘ahd*): prema jednima, određeni član koji određuje jednu zamišljenu jedinku i zbog toga se naziva *lām al-‘ahd al-ḡihnī* (mentalni određeni član), a prema drugima određeni član koji se odnosi na konkretnu jedinku. Tako se, prema prvom tumačenju, u primjeru: *دَعْمًا لِرَجُلٍ حَالِدٍ* *Dobar li je Halid čovjek!* imenica *الرَّجُلُ* se ne odnosi na osobu prije spomenutu, dok se, prema drugom tumačenju, misli upravo na konkretnu osobu koja se navedenim glagolom hvali, tako da primjer: *دَعْمًا لِرَجُلٍ حَالِدٍ* znači isto kao i *نِعْمَهُ*.¹²

Da određeni član u ovome slučaju određuje vrstu, a ne jedinku, kako tvrdi većina gramatičara, navode se primjeri, kao što je: *دَعْمًا لِفَاكِهَةٍ أُتِفِّحُ* *Divno li je voće jabuka!* u kome imenica *الْفَاكِهَةُ* označava voće kao opću vrstu, a imenica *الْجَابُكُ* jabuku kao posebnu vrstu voća, ili *دَعْمًا لِنَشْرَابٍ أَسْتَبْرِبُ* *Divno li je piće voda!* u kome imenica *النَّشْرَابُ* označava piće kao opću vrstu, a imenica *الْمَاءُ* vodu kao posebnu vrstu pića, koja se hvali glagolom *نِعَمَ*.

Kako drugi argument koji potvrđuje stav prema kome određeni član u ovome slučaju determinira vrstu, a ne jedinku, navodi se to što se glagolom *دَعِمَ* ne može hvaliti nešto što u sebi sadrži jedinke iste vrste. Tako se ne može reći: *دَعِمَ دَعْمًا لِمَوْلَانَا فَصَلَّ الرَّمَّحُسَرِيُّ* zato što je autor djela *الْمُتَّصِلُ* jedan *الرَّمَّحُسَرِيُّ* ali se može reći: *دَعِمَ دَعْمًا لِمَوْلَانَا فَصَلَّ الرَّمَّحُسَرِيُّ* *Divan li je autor al-Zamahšarī!* zato što u ovome slučaju imenica *الرَّمَّحُسَرِيُّ* označava vrstu. Isto tako ne može se reći ni: *دَعِمَ دَعْمًا لِهَالِئِهِذَا* što se ne navodi vrsta iz koje se mjesec izdvaja.

Prema tome, agens glagola hvaljenja ili kuđenja, prema pretežnom mišljenju gramatičara, predstavlja vrstu tako da i član koji ga određuje predstavlja određeni član vrste (*lām al-ḡins*), dok ono što se hvali ili kudi predstavlja pripadajući dio spomenute vrste, npr.: *دَعْمًا لِنَشْرَابٍ أَسْتَبْرِبُ* *Divno li je piće voda!* ili jedinku te vrste, npr.: *بِنُتْسَالِ حَيَوَانِنَا لِدَبِّ* *Loša li je životinja vuk!*¹³

Prihvatajući mišljenje većine gramatičara da agens glagola hvaljen-

¹² Fāḡil al-Sāmarrā’ī, *Ma‘ānī al-naḥw*, IV, 673; Bahā’uddīn ‘Abdullāh b. ‘Aqīl al-‘Aqīlī (s.a.), *Šarḥ Ibn ‘Aqīl (Šarḥ Alfīyya Ibn Mālik)*, Wa ma‘ahu kitāb: *Minḥa al-ḡalīl bi taḥqīq Šarḥ Ibn ‘Aqīl*, Ta’līf: Muḥammad Muḥyiddīn ‘Abdulḥamīd, I-II, (s.l.), II, 161.

¹³ Fāḡil al-Sāmarrā’ī, *Ma‘ānī al-naḥw*, IV, 673-74; Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-‘arabī*, IV, 140-42.

ja ili kuđenja određuje vrstu, Fāḍil al-Sāmarrā'ī ne prihvata nijedno od dva naprijed spomenuta objašnjenja koja se tiču tumačenja njegovog određenog člana, odnosno tumačenja značenja ovakverečenice. Hvaljenjem ili kuđenjem, prema al-Sāmarrā'ījevom tumačenju, u ovome slučaju postiže se izdvajanje jedinke iz pripadajuće vrste. Tako se u primjeru: *بِعَمَّا الشَّرَابِ* *Divno li je piće voda!* hvali voda kao dio pića, a ne piće kao vrsta, niti voda kao vrsta pića dva puta. Isto tako u primjeru: *بِعَمَّا الرَّجُلِ* *Dobar li je Halid čovjek!* Halid se hvaljenjem izdvaja iz vrste kojoj pripada, a ne hvali se cijela ljudska vrsta iz koje se Halid posebno izdvaja, niti se ovim želi reći da se u njemu nalaze sve osobine vrste kojoj pripada.¹⁴

Prvi član konstrukcije aneksije kao agens

Agens glagola hvaljenja ili kuđenja može biti i eksplicitna imenica koja se nalazi u konstrukciji aneksije kao njen prvi član čiji je drugi član imenica determinirana, također određenim članom vrste (*lām al-ğins*), kao u primjeru: *بِئْسَ عِلْمًا الرَّجُلُ بَكَرٌ* *Loš li je muški sluga Bekr!* ili u kur'anskome ajetu:

وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ

...a onaj svijet je, sigurno, još bolji. O, kako je boravište onih koji se Allaha boje! (al-Naḥl, 30).

Imenica *دَارٌ* sunavedenom ajetu agens je glagola *نِعْمَ*, koji determinira imenica *الْمُتَّقِينَ* sodređenim članom vrste, kao drugi član konstrukcije aneksije. Istijeslučaj uslijedećim ajetima:

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

Mir neka je vama, zato što ste trpjeli, a divno li je najljepše prebivalište! (al-Ra'd, 24), ili

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَّهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

I oni će reći: "Hvala Allahu, koji nam je obećanje Svoje ispunio i u Džennetu nam mjesto darovao, da se u njemu nastanimo gdje hoćemo!" *Divne li nagrade onima koji su se trudili!* (al-Zumar, 74), ili

¹⁴ Fāḍil al-Sāmarrā'ī, *Ma'ānī al-naḥw*, IV, 674.

وَمَا أُوَاهِمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَنُوعِي الظَّالِمِينَ

Džehennem će njihovo boravište postati, a grozno li je prebivalište nevjernika! (Āl 'Imrān, 151).

Specificirani element koji se kudi u posljednjem ajetu je elidirana zamjenica *الْتَّارُ* kojaseodnosina *Džehennem*. Istijeslučajuajetu:

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَنُوعِي الْمُتَكَبِّرِينَ

I reći će se: Ulazite na džehennemske kapije, vječno ćete u njemu boraviti! Grozna li prebivališta onima koji su se oholili! (al-Zumar, 72).¹⁵

Prvi član konstrukcije aneksije kao agens može biti i elidiran, kao u kur'anskom ajetu:

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ

Loši li su oni koji poriču Allahove ajete! (al-Ġumu'a, 5), koji s impliciranim prvim članom konstrukcije aneksije glasi: بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَذَّبُوا.¹⁶

Agens glagola hvaljenja ili kuđenja determiniran je određenim članom vrste ili drugim članom aneksije zato što predstavlja predmet hvaljenja ili kuđenja na način da se u pozitivnom ili negativnom smislu ističe osobina vrste kojoj pojam koji označava agens pripada. Pod hvalom ili kuđenjem, dakle, ne misli se na iskazivanje određenih svojstava ili činjenica, niti na izražavanje čuđenja, nego se misli uopće na isticanje pozitivnih ili negativnih osobina agensa, koje predstavljaju karakteristiku vrste kojoj agens pripada. Hvaljenje u tom smislu obuhvata sva pozitivna svojstva vrste kojoj pripada agens, ne ograničavajući se samo na neka od njih, isto kao što i kuđenje obuhvata sve negativne osobine koje mogu biti karakteristika jedne vrste, ne ograničavajući se samo na određena svojstva. Primjer izražavanja hvaljenjaili kuđenja na takav način nalazi se i u kur'anskim ajetima:

¹⁵ Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufašṣal*, VII, 135; Ġamīl Aḥmad Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī: qawā'id wa šawāhid*, al-Ṭab'a al-ṭāniya, Makka al-Mukarrama, 1418/1998, 567; Fāḍil al-Sāmarrā'ī, *Ma'ānī al-naḥw*, IV, 672.

¹⁶ Abū al-Qāsim Maḥmūd b. 'Umar al-Zamaḥšarī, (1993), *al-Mufašṣal fī šan'a al-i'rāb*, Dār wa Maktaba al-Hilāl, Bayrūt., 364; Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufašṣal*, VII, 137-138.

وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

I Allaha se držite, On je Gospodar vaš! Divnoga li Gospodara i divnoga li Pomagača! (al-Ḥağğ, 78.), ili

أَفَمَن اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَن بَاءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَيَسَّرَ الْمَصِيرُ

Zar se onaj koji je Allahovu naklonost zaslužio može porediti s onim koji je Allahovu srdžbu navukao i čije će prebivalište biti Džehennem? A užasna li boravišta! (Āl 'Imrān, 162).¹⁷

Skrivena lična zamjenica kao agens

Agens glagola hvaljenja ili kuđenja može biti i skrivena lična zamjenica, čije postojanje objašnjava akuzativ specifikacije odgovarajućeg značenja, koji obavezno dolazi poslije glagola, a prije imenice koja označava ono što se hvali ili kudi. U ovome slučaju nedeterminirana imenica u akuzativu slaže se s imenicom koja označava ono što se hvali ili kudi u broju i rodu, npr.: *نِعْمَ رَجُلًا زَيْدٌ Dobar li je kao čovjek Zejd!* ili *نِعْمَ رَجُلًا أَنْتُمْ Divni li ste kao ljudi!* ili *يَسْعَىٰ لَمَّا عَمُرُوْا Loš li je sluga Amr!*

Da se u ovakvim slučajevima radi o skrivenom agensu koga objašnjava akuzativ specifikacije, upućuje i to što glagol u ovome slučaju ne vrši funkciju imenskog predikata, nego izražava sasvim drugo značenje, kao što je čuđenje ili ekslamativno značenje hvaljenja i kuđenja, kao u primjerima: *فَإِذَا حَسْتَسْتَعْرِفَ أَلَهُمَّ حَمْدٌ Kako je lijepa poezija koju recitira Muhamed!* ili *فَإِذَا سَأَلْتَهُ خُطَّةً وَضَعَهَا سَالِمٌ Kako propade plan što ga je napravio Salim!* Navedeni primjeri izražavaju čuđenje u značenju: *مَا أَحْسَنَ تَسْتَعْرِفَ أَلَهُمَّ حَمْدٌ Kako je lijepa poezija koju recitira Muhamed!* i *مَا أَفْسَلُ خُطَّةً وَضَعَهَا سَالِمٌ Kako propade plan što ga je napravio Salim!* izražavajući istovremeno i ekslamativno značenje hvaljenja ili kuđenja, a ne deklarativno u smislu ljepote poezije i propasti plana. Kada bi se navedeni primjeri iskazali s agensom bez akuzativa specifikacije, izražavali bi deklarativno značenje i glasili bi: *خَ لِيَجْهَدَ لِيَسْتَعْرِفَ أَلَهُمَّ حَمْدٌ Lijepa je poezija koju recitira Muhamed!* i *فَيَسْأَلُ خُطَّةً وَضَعَهَا سَالِمٌ Propao je plan što ga je napravio Salim!* Akuzativ specifikacije koji objašnjava postojanje agensa u ovome slučaju transformira značenje

¹⁷ 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, III, 368, nap. 3.

glagola iz deklarativnog (*iḥbār*) u performativno - eksklamativno (*inšā'*).¹⁸

Agens kao skrivena lična zamjenica na isti način manifestira se i u kur'anskom ajetu:

وَأَذَقْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّجِدُونَهُ
وَدَرَيْتَهُ أُولِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

A kad smo rekli melekima: Poklonite se Ademu! - svi su se poklonili osim Iblisa, on je bio jedan od džina i zato se ogriješio o zapovijest Gospodara svoga. Pa zar ćete njega i porod njegov, pored Mene, kao prijatelje prihvatiti, kad su vam oni neprijatelji? Kako je šejtan loša zamjena nevjernicima! (al-Kahf, 50).

Agens glagola *يُنْسِي* u navedenom ajetu je skrivena lična zamjenica *هُوَ* koja se odnosi na Iblisa, dok *بَدَلًا* kao akuzativ specifikacije objašnjava ovu zamjenicu. Specificirani element koji se kudi je elidirani *إِبْلِيسُ وَدَرَيْتَهُ* *Iblis i njegov porod*, koji se impliciraju.¹⁹

Budući da je akuzativ specifikacije u ovakvim slučajevima nastao od agensa s određenim članom, moguće je vraćanje ovog akuzativa u agens tako da se umjesto: *نِعْمَ رَجُلًا زَيْدٌ* *Dobar li je kao čovjek Zejd!* može reći: *نِعْمًا الرَّجُلُ زَيْدٌ* *Dobar li je čovjek Zejd!*

Upotreba oblika *بِئْسَمَا أُنْعِمًا*

Spojena s glagolima *نِعِمَ* može doći i zamjenica *مَا* tako da navedeni glagoli u tom slučaju glase: *بِئْسَمَا أُنْعِمًا*. U ovakvim slučajevima, agens je obavezno skriven u značenju *شَيْءٍ* *predmet* ili *شَخْصٍ* *osoba*, a objašnjava ga zamjenica *مَا* poslije koje može slijediti jedna riječ ili rečenica, kao u kur'anskom ajetu:

إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمًا هِيَ

¹⁸ Fāḍil al-Sāmarrā'ī, *Ma'ānī al-naḥw*, IV, 675.

¹⁹ Muṣṭafā al-Galāyīnī, *Ġāmi' al-durūs al-'arabiyya*, Rāga'a hāḍihi al-ṭab'a wa naqqaḥahā: Sālim Šamsuddīn, al-Maktaba al-'ašriyya, Šaydā - Bayrūt, 1423/2003, 61-62; Ġamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 568-69.

Kada javno dajete milostinju, što je lijepo to! (al-Baqara, 271).

U navedenom ajetu, u kome poslije zamjenice *مَا* slijedi jedna riječ, agens glagola *نَعْمَ* je skrivena zamjenica, dok zamjenica *مَا* kao potpuno neodređena i prema položaju akuzativ specifikacije objašnjava skrivenu zamjenicu, tako da navedeni ajet implicite glasi: *نِعْمَ النَّسِيُّ سُئِنًا اِبْدَاؤُهَا*. U ovome slučaju, konstrukcija *اِبْدَاؤُهَا* *njeno javno davanje*, predstavlja ono što se hvali, koja je u nominativu kao subjekt imenske rečenice prije koga se nalazi njegov predikat. Zatim je došlo do elidiranja infinitiva *اِبْدَاءٌ* na čije mjesto dolazi lična zamjenica kao drugi član konstrukcije aneksije, tako da spojena lična zamjenica (*هَا*) postaje rastavljena (*هِيَ*) prema položaju u nominativu kao subjekt imenske rečenice.²⁰

Prema drugačijem tumačenju, *مَا* je odnosna zamjenica u značenju zamjenice *الَّذِي* a lična zamjenica *هِيَ* predikat (*ḥabar*) elidiranog subjekta imenske rečenice (*mubtada'*). Tako navedeni ajet, prema ovakvom tumačenju, implicite glasi: *فِنِعْمَ الَّذِي هُوَ هِيَ*. Specificirani element koji se hvali u ovome slučaju je elidiran i glasi: *اِبْدَاءُ الصَّدَقَاتِ* *javno davanje milostinje*.²¹

Na sličan način objašnjava se i kur'anski ajet u kome poslije zamjenice *مَا* slijedi rečenica:

إِنَّ اللَّهَ نِعْمًا يَعِظُكُمْ بِهِ

Uistinu je divan Allahov savjet! (al-Nisā', 58).

I u ovome ajetu, agens glagola *نَعْمَ* je skrivena lična zamjenica, a zamjenica *مَا* prema položaju, akuzativ specifikacije u značenju nedeterminirane imenice *نَسِيءٌ*, dok je rečenica *يَعِظُكُمْ* njen atribut. Ono što se hvali je elidirano, tako da ajet implicitno glasi: *نِعْمَ النَّسِيُّ سُئِنًا اِبْعِظُكُمْ هَذَا الْقَوْلُ*. Prema drugačijem tumačenju, zamjenica *مَا* je odnosna zamjenica, tako da navedeni ajet znači kaod glasi: *نِعْمَ الَّذِي يَعِظُكُمْ بِهِ*.²²

Prema sličnom tumačenju navedenog ajeta, zamjenica *مَا* je akuzativ specifikacije u značenju imenice *نَسِيءٌ*, tako da ajet znači kao da glasi: *نِعْمَ سُئِنًا اِبْعِظُكُمْ بِهِ*. Prema drugom tumačenju, *مَا* je odnosna zamjenica ili

²⁰ Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufašṣal*, VII, 134; Ğamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 567-68.

²¹ Ğamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 568.

²² Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufašṣal*, VII, 134; Ğamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 568.

potpuno determinirana imenica u značenju النَّسِيءُ, tako da navedeni ajet znači kao da glasi: نِعْمَ النَّسِيءُ بِعِظْكَمُ بِهِ.²³

Na sličan način, analizira se i ajet s glagolom يُنْسِ, ukomeposlijezamjenice مَا slijedirečenica:

يُنْسِمَا اِسْتَرَوْا بِهِ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَا اَنْزَلَ اللهُ

Jadno je to za što su se prodali: da ne vjeruju u ono što Allah objavljuje (al-Baqara, 90).

I u ovome ajetu agens glagola يُنْسِ je skrivena lična zamjenica, a zamjenica مَا prema položaju akuzativ specifikacije u značenju imenice نَسِيءٌ, dok je rečenica koja slijedi njen atribut. Ono što se kudi je interpretativni infinitiv (*mašdar mu'awwal*) konjuktivnog glagola اَنْ يَكْفُرُوا. Tako navedeni ajet implicitno glasi:

يُنْسِسْتَيْنِنَا اِسْتَرَوْا بِهَا اَنْفُسَهُمْ كُفْرُهُمَا اَنْزَلَ اللهُ.²⁴

Na sličan način analizira se i ajet:

يُنْسِمَا بِاَمْرِكُمْ بِوَ اِيْمَانِكُمْ

Ružno je to na što vas vjerovanje vaše navodi! (al-Baqara, 93) kao i ajet:

فَتَبَدُّوهُ وِرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاَسْتَرَوْا بِهٖ تَمَنَّا قَلِيْلًا فَيُنْسِ مَا يَسْتَرُوْنَ

Oni su je, poslije, za leđa svoja bacili i nečim što malo vrijedi zamijenili; a kako je ružno to što su u zamjenu dobili! (Āl 'Imrān, 187).

Imenica koja specificiraono što se hvali ili kudi

(*al-maḥṣūṣ bi al-maḍḥ wa al-ḍamm*)

Imenica (ili zamjenica) koja specificira ono što se hvali ili kudi, dolazi u nominativu poslije glagola i njegovog agensa ili poslije akuzativa specifikacije, kao u primjerima: نِعْمَ الرَّجُلُ مُحَمَّدٌ *Divan li je čovjek Muhamed!* i نِعْمَ رَجُلًا مُحَمَّدٌ *Divan li je kao čovjek Muhamed!* Međutim, imenica koja označava osobu ili predmet koji se hvali može doći i prije glagola:

²³ Fāḍil al-Sāmarrā'ī, *Ma'ānī al-naḥw*, IV, 675-76.

²⁴ Ġamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 568.

مُحَمَّدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ *Divan li je čovjek Muhamed!* U ovome slučaju specificirana imenica hvalom ili kuđenjem predstavlja subjekt imenske rečenice (*mubtada'*) čiji je predikat (*ħabar*) rečenica koja slijedi poslije ove imenice.

S obzirom na to da se značenje glagola hvaljenja ili kuđenja odnosi na imenicu kojom se označava osoba ili predmet koji se hvale ili kude, da bi se uspostavio sintaksički odnos između ove imenice, s jedne strane, i značenja koje izražava glagol hvaljenja ili kuđenja, s druge strane, neophodno je ispunjavanje određenih uvjeta koji proizilaze iz dvije osnovne karakteristike imenice koja označava osobu ili predmet koji se hvale ili kudi.

Prvakarakteristika je semantičko slaganje agensa glagola hvaljenja ili kuđenja s imenicom koja označava osobu ili predmet koji se hvale ili kudi. To znači da osoba ili predmet koji se hvale ili kudi pripada vrsti koju označava agens. Zbog toga ovakav odnos slaganja dopušta uspostavljanje i predikatskog odnosa između ove dvije riječi tako što agens (*fā'il*) glagola hvaljenja ili kuđenja može biti istovremeno i subjekt imenske rečenice (*mubtada'*) čiji je predikat (*ħabar*) imenica koja označava osobu ili predmet koji se hvale ili kudi. Zbog toga što u primjeru: نِعْمَ الرَّجُلُ مُحَمَّدٌ *Divan li je čovjek Muhamed!* agens glagola hvaljenja الرَّجُلُ i imenica koja označava osobu koja se hvale مُحَمَّدٌ pripadaju istoj vrsti (الرَّجُلُ هُوَ مُحَمَّدٌ), ispravno je reći i: الرَّجُلُ مُحَمَّدٌ *Ovaj čovjek je Muhamed.* Tako je imenica الرَّجُلُ kao agens (*fā'il*) glagola نِعْمَ postala subjekt imenske rečenice (*mubtada'*) a specificirana imenica (ماḥṣūṣ) مُحَمَّدٌ njen predikat (*ħabar*).²⁵

Međutim, ukoliko se specificirana imenica razlikuje od agensa kao u ajetu:

يُنْسِ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا آيَاتِ اللَّهِ

Loši li su oni koji poriču Allahove ajete! (al-Ġumu'a, 5), takvi se primjeri mogu gramatički analizirati na dva načina. S obzirom na to da se u ovome ajetu imenica koja označava ono što se kudi ne slaže s agensom u vrsti, u ovome slučaju pretpostavlja se metaforičko elidiranje i, prema tome, dva načina njegovog gramatičkog analiziranja.

²⁵ Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, IV, 153.

Prema jednome mišljenju, odnosna zamjenica الَّذِينَ predstavljaa tribu-timenice الْقَوْمُ, dok je imenica koja označava ono što se kudi elidirana, takoda navedenijajet implicitnoglasi:

يُنْسُ مَثَلُ الَّذِينَ الْقَوْمُ كَذَبُوا مَثَلُ هَؤُلَاءِ...

Prema drugome mišljenju, imenica koja označava ono što se kudi je prvi član konstrukcije aneksije odnosnoj zamjenici الَّذِينَ. Nakon što je elidiran prvi član ove konstrukcije, njegovu poziciju je zauzeo drugi član konstrukcije aneksije, tako da u tom slučaju isti ajet implicitno glasi:

يُنْسُ مَثَلُ الْقَوْمُ مَثَلُ الَّذِينَ كَذَبُوا...

Na sličan način objašnjava se i elidirana imenica koja specificira ono što se u kudi u ajetu:

سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَبُوا يَا بَنِي آدَمَ

Loš su primjer ljudi koji ne priznaju Naše dokaze! (al-A'rāf, 177), u kome se glagol سَاءَ koristi uznačenjuglagola يُنْسُ.

U ovome ajetu pretpostavlja se elidiranje prvog člana konstrukcije aneksije tako da navedeni ajet implicitno glasi:

سَاءَ مَثَلًا مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَبُوا يَا بَنِي آدَمَ.

Druga karakteristika imenice koja označava ono što se hvali ili kudi jeste izražavanje specificiranog sadržaja (*muhtaşş*), budući da dolazi poslije agensa koji je neodređenog značenja (*mubham*). S obzirom na to da glagol hvaljenja ili kuđenja izražava opće značenje i njegov agens izražava općenito značenje vrste koju predstavlja, dok osoba ili predmet koji se hvali predstavlja dio onoga što označava agens, odnosno jedinku vrste kojoj pripada. Zbog toga imenica koja označava osobu ili predmet koji se hvali ili kudi mora biti užega značenja od agensa glagola hvaljenja ili kuđenja.²⁶

Osim u vrsti, imenica koja specificira ono što se hvali ili kudi mora se slagati s agensom također u broju i rodu, npr.: *Divan li je čovjek* نِعْمَ الرَّجُلُ رَبُّدٌ

²⁶ Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-‘arabī*, IV, 153-54; Al-Zamaḥṣarī, *al-Mufaṣṣal...*, 364; Ibn Ya‘īš, *Šarḥ al-Mufaṣṣal*, VII, 137-38; ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, III, 377; Al-Ġalāyīnī, *Ġāmi‘ al-durūs al-‘arabiyya*, 63.

Zejd! نِعْمَ الرَّجُلَانِ الرَّجُلَانِ! Divna li su dva čovjeka dva Zejda! نِعْمَ الرَّجَالُ الرَّجَالُ! Divni li su ljudi Zejdovi! الْمُرَاةُ هِنْدٌ! Loša li je žena Hinda! نِعْمَ الْمُرَاتَانِ الْهُنْدَانِ! Loše li su dvije žene dvije Hinde! النِّسَاءُ الْهُنْدَاكُ! Loše li su žene Hinde!

Međutim, glagol hvaljenja ili kuđenja može imati oblik muškog rada i kada mu su agens i specifikirana imenica ženskog roda zato što se smatra nepromjenljivim i kao takav sličan česticama, pa zbog toga nije neophodno da prima odgovarajuće nastavke, npr. *نِعْمَ الْمُرَاةُ هِنْدٌ! Divna li je žena Hinda!* ili *نِعْمَ الْمُرَاتَانِ الْهُنْدَانِ! Loša li je žena Hinda!*²⁷

Međutim, pored svega navedenog, ponekada je veoma teško odrediti ono što se hvali ili kudi u ovakvim rečenicama. O tome posebno govori Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī navodeći kur'anski primjer:

نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَمَقًا

Divne li nagrade i krasna li boravišta! (al-Kahf, 31).

Prema njegovom mišljenju, cijeli sadržaj ajeta koji prethodi navedenom primjeru govori o onome što se u ovome ajetu hvali rečenicom hvaljenja *نِعْمَ الثَّوَابُ*. O tome, kako objašnjava Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, prvo govori početak ajeta:

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ جُرِي مِنْ حَتَمِهِمُ الْأَنْهَارُ

...takve čekaju sigurno edenski vrtovi, kroz koje će rijeke teći, a zatim slijedeći dio ajeta:

يُحَلَّلُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

...u njima će se narukvicama od zlata kititi. Na to, kako navodi al-Sāmarrā'ī, Uzvišeni dodaje još i:

وَيَلْبَسُونَ تِيَابًا خَضْرَاءَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ

...i u zelena odijela od svile i kadife oblačiti, da bi, na kraju, završio sa:

مُتَّكِنِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ

...na divanima će u njima naslonjeni biti.

Na sve to što se slavi, uzdiže, veliča, hvali i kao radosna vijest

²⁷ Al-Zamahšarī, *al-Mufaššal*..., 363; Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufaššal*, VII, 136.

nagovještava, Uzvišeni Gospodar, kako objašnjava al-Sāmarrā'ī, ističe: نَعْمَ: *Divne li nagrade!*²⁸

Eksplicitno izražavanje imenice koja specificira ono što se hvali ili kudi

U Kur'anu se nalazi veliki broj ajeta s eksplicite iskazanim imenicama koje označavaju ono što se hvali ili kudi, kao u ajetima:

وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ * جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا

...a onaj svijet je, sigurno, još bolji. O kako je boravište onih koji se Al-laha boje: edenski perivoji koje će ući ... (al-Nahl, 30-31).

Specificirana imenicau prvom ajetu, premajednom tumačenju je eksplicite iskazana uslijedećem ajetu: جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا edenski perivoji koje će ući. Međutim, prema drugačijem tumačenju, to je elidirana zamjenica هِيَ koja se odnosi na دَارُ الْآخِرَةِ onaj svijet, odnosno دَارُهُمْ.

Isto tako u kur'anskom ajetu:

وَلَا تَنَابَرُوا بِالْأَلْقَابِ يُبْسُ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ

... i ne zovite jedni druge ružnim nadimcima! Kako je ružno da se vjernici spominju podrugljivim nadimcima! (al-Huğurāt, 11) eksplicite iskazana imenica koja označava ono što se kudi jeste الْفُسُوقُ.²⁹

Međutim, navedeni ajet, prema Ibrāhīmu al-Sāmarrā'īju, ne predstavlja iskaz kuđenja tipa: يُبْسُ الرَّجُلُ زَيْدٌ Kako je loš čovjek Zejd! zato što imenica الْفُسُوقُ označava ono što se kudi, nego komentira i objašnjava imenicu الْإِيمَانِ takodanavediajet značika odajerečeno.³⁰

Među gramatičarima, inače, postoje razlike u pogledu definiranja sintaksičke funkcije imenice koja označava osobu ili predmet koji se hvali ili kudi. Prema pretežnom mišljenju gramatičara, ova riječ se nalazi u poziciji subjekta imenske rečenice (*mubtada'*) čiji je predikat (*ħabar*) glagolska rečenica koja se nalazi prije nje, tako da primjer: نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ osnovi glasi: زَيْدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ Dobar li je čovjek Zejd! a kao izjavna rečenica znači:

²⁸ Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, *Min asālīb al-Qur'ān*, 97.

²⁹ Ğamīl Zafar, *al-Naħw al-Qur'ānī...*, 569; Ibn Ya'īš, *Šarħ al-Mufaššal*, VII, 135.

³⁰ Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, *Min asālīb al-Qur'ān*, 100.

زَيْدٌ رَجُلٌ جَيِّدٌ *Zejd je dobar čovjek.*

Prema drugačijem tumačenju, imenica koja označava osobu ili predmet koji se hvali ili kudi, nalazi se u poziciji predikata imenske rečenice čiji je subjekt (هُوَ) obavezno elidiran, a predstavlja "onoga koji se hvali ili kudi". Tako navedena konstrukcija implicitno glasi: نِعْمَ الرَّجُلُ هُوَ زَيْدٌ *Dobroga li čovjeka! To je Zejd!* U ovom slučaju, prva rečenica je glagolska, a druga imenska koja objašnjava prvu rečenicu.

I, prema trećem tumačenju, imenica koja označava osobu ili predmet koji se hvali ili kudi predstavlja permutativ agensa, tako da je, prema ovakvom tumačenju, زَيْدٌ u navedenom primjeru permutativ imenice الرَّجُلِ.³¹

Prema Fāḍilu al-Sāmarrā'iju, prvo se mišljenje čini ispravnijim s obzirom na to da se gramatička analiza navedene konstrukcije ne razlikuje od toga da li se imenica koja označava osobu ili predmet koji se hvali ili kudi nalazi na posljednjem ili na prvom mjestu: مُحَمَّدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ مُحَمَّدٌ *Divan li je čovjek Muhamed!* i zbog toga što prije nje može doći glagol abrogirator (fi'l nāsih) u oba slučaja: كَانَ مُحَمَّدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ كَانَ مُحَمَّدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ a كَانَ مُحَمَّدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ. Imenica مُحَمَّدٌ ovakvim rečenicama je subjekt glagola كَانَ a الرَّجُلُ njegov predikat. Subjekt glagola كَانَ, kako objašnjava Fāḍil al-Sāmarrā'ī, u osnovi je subjekt imenske rečenice (*mubtada'*) zato što je imenica koja označava ono što se hvali ili kudi subjekt imenske rečenice (*mubtada'*). Kada bi navedena imenica bila predikat imenske rečenice (*ḥabar*), bila bi u akuzativu kao predikat glagola كَانَ. Osim toga, u tom slučaju prije nje ne bi mogao doći glagol كَانَ zato što ovaj glagol ne dolazi prije obavezno elidiranog subjekta imenske rečenice. Kada bi navedena imenica bila permutativ, prije nje ne bi mogao doći abrogirator. Osim toga, njegovo javljanje u rečenici je obavezno, što ne važi za permutativ.³²

³¹ Al-Zamaḥṣarī, *al-Mufaṣṣal...*, 362-363; Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufaṣṣal*, VII, 134-135; Al-Raḍī, *Šarḥ al-Kāfiya...*, II, 1114 i f.n. 4; 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, III, 378-79; Fāḍil al-Sāmarrā'ī, *Ma'ānī al-naḥw*, IV, 676-77.

³² Fāḍil al-Sāmarrā'ī, *Ma'ānī al-naḥw*, IV, 677.

Elidiranje imenice koja specificiraono što se hvali ili kudi

Imenica koja specificira osobu ili predmet koji se hvali ili kudi, može se i izostaviti ukoliko sutakva osoba ili predmet poznati, prije spomenuti ili se iz tekstualnog konteksta razumiju, kao u kur'anskom ajetu:

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ

Mi smo znali da je on izdržljiv; divan je rob on bio i mnogo se kajao! (Šād, 44). U ovome ajetu implicira se lična zamjenica هُوَ koja se odnosi na poslanika Ejuba koji se u prethodnim ajetima spominje u okviru kazivanja o ovome Božijem poslaniku:

وَأذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ

I sjeti se roba Našeg Ejjuba (Šād, 41).

Na isti način se razumije specificirana imenica i u kur'anskom ajetu:

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (هُوَ)

Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar! (Āl 'Imrān, 173).

Elidirani element koji se hvali u ovome ajetu je zamjenica هُوَ, kojaseodnosinaUzvišenog Boga. Na isti način elidirana je i zamjenica تُحْنُuslijedećemajetu:

وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ (نَحْنُ)

A kada nas je Nuh zovnuo, Mi se lijepo odazvasmo! (al-Šāffāt, 75).

U ajetu:

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ

I kada koji dođe pred Nas, reći će: Kamo sreće da je između mene i tebe bila tolika razdaljina kolika je između istoka i zapada! Kako si ti bio zao drug! (al-Zuḥruf, 38) elidirana je zamjenica أَنتَ koja se odnosi na šejtana, tako da ajet znači kao da glasi: فَبِئْسَ الْقَرِينُأَنْتَ.

Na isti način elidirana je i zamjenica تُحْنُuslijedećemajetu:

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ (نَحْنُ)

I Zemlju smo prostrli. Divan li je Onaj koji je prostro! (al-Dāriyāt, 48).

U ovom kur'anskom primjeru jasno je da navedeni ajet implicitno glasi: *فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ*, isto kao i u ajetu:

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ (نَحْنُ)

Takva je Naša moć; a kako smo Mi samo moćni! (al-Mursalāt, 23), u kome je također elidirana zamjenica *نَحْنُ*, takoda ajet implicitno glasi: *فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ نَحْنُ*, ili ajet:

وَلِنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ

O kako je boravište onih koji se Allaha boje! (al-Nahl, 30).

Imenica koja označava ono što se hvali u ovome ajetu, kao što je naprijed navedeno, prema jednome tumačenju, je elidirana zamjenica *هِيَ* koja se odnosi na *دَارَ الْآخِرَةِ* *onaaj svijet*, odnosno *الْجَنَّةُ* *Džennet*. Međutim, prema drugačijem tumačenju, ona je eksplicite iskazana u slijedećem ajetu: *جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ* *edenski perivoji u koje će ući* (al-Nahl, 31), ili u ajetu:

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

Mir neka je vama, zato što ste trpjeli, a divno li je najljepše prebivalište! (al-Ra'd, 24), u kome je elidirano *عُقْبَاهُمْ*.³³

Imenica koja označava osobu ili predmet koji se hvali ili kudi može biti elidirana i u slučaju kada poslije nje slijedi atribut, kao u ajetu:

يُنْسِمَا الشُّرَكَاءُ بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

Jadno je to za što su se prodali: da ne vjeruju u ono što Allah objavljuje (al-Baqara, 90).

Prema jednoj gramatičkoj analizi ovoga ajeta, imenica koja označava ono što se u ovome ajetu kudi jeste elidirana imenica *شَيْءٌ*, čiji je atribut glagolska rečenica *الشُّرَكَاءُ* koja je prema položaju u nominativu kao atribut navedene elidirane imenice.³⁴

Međutim, prema prije navedenoj gramatičkoj analizi, u ovome ajetu agens glagola *يُنْسِمَا* skrivena lična zamjenica, a zamjenica *مَا* prema

³³ Ğamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 569; Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufaššal*, VII, 135; Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, IV, 155.

³⁴ Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, IV, 155-56.

položaju akuzativ specifikacije u značenju imenice **بَيْسٌ**, dok je rečenica koja slijedi poslije njen atribut. Prema ovom tumačenju, imenica koja označava ono što se kudi u ovome ajetu je interpretativni infinitiv (*mašdar mu'awwal*) konjunktiva **أَنْتِكُمْوَايَهَا**. Tako navedeni ajet implicitno glasi:

³⁵ **بَيْسٌ شَيْئًا اسْتَرَوَا بِهَا أَنْفُسَهُمْ كُمْرُهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ**.

بَيْسٌ أَنْعَمَ Glagoli koji se mogu koristiti u značenju glagola

Prema mišljenju većine gramatičara, svi trokonsonantni glagoli koji ispunjavaju uvjete transformiranja u glagole za izražavanje čuđenja na oblik **فَعَلَّ**, bilo da im navedena forma predstavlja izvorni oblik, kao što su glagoli **نَظَرَ** ili **نَظَرَ** se u isti transformiraju, kao što su glagoli **ضَرَبَ** **أَفْهَمَ**, mogu se također koristiti u navedenom obliku i za izražavanje hvaljenja i kuđenja, prema značenju korijenaglagola, odnosno koristiti umjesto glagola **بَيْسٌ أَنْعَمَ**, kao u primjerima: **لَوْ شَاءَ لَجَسَّامٌ** *Loš li je čovjek Salim!* ili **كِرْمَالٌ جَسَّامٌ** *Plemenit li je čovjek Seid!* Navedeni glagoli nakon transformiranja u glagole hvaljenja i kuđenja postaju stacionarni, nepromjenljivi i neprelazni, ukoliko su prije bili prelazni.³⁶

- Takav je slučaj s glagolom **كَسَاءَ** kada se upotrebljava u značenju kuđenja, odnosno glagola **بَيْسٌ** *kako je loš, hrđav li je*, jedino što se kod ovoga glagola ne realizira navedena transformacija oblika budući da mu srednji konsonat **w** (*wāw*) prelazi u *alif*, kao u kur'anskim ajetima:

وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا

A kome je šejtan drug, zao mu je drug! (al-Nisā', 38).

Agens glagola **كَسَاءَ** unavedenom ajetu jeskrivena ličnazamjenica **هُوَ**, dok **قَرِينًا** predstavlja akuzativ specifikacije. Riječ koja označava ono što se kudi tak ođer je ličnazamjenica koja se odnosi na imenicu **الشَّيْطَانُ**.

Agens glagola **كَسَاءَ** može biti i odnosna zamjenica **مَا**, kao u slijedećem kur'anskom ajetu:

³⁵ Ğamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 568.

³⁶ 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, III, 384-87; Ğamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 570.

أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ

...a užasno je ono što će uprtiti! (al-An'ām, 31).

Rečenica koja slijedi poslije zamjenice مَا u ovome ajetu jeodnosna, dokjeimenica koja označava ono što sekudielidirana,takodaajetimplicitn oglasi:

أَلَا سَاءَ الَّذِينَ يَزُرُونَ نُوْرَهُمْ

Agensglagola سَاءَ može biti ieksplicitnaimenica, kaouajetu:

فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذِرِينَ

Kad ih ona stigne, zlo će jutro osvanuti onima koji su bili opomenuti! (al-Šāffāt, 177).

Glagol سَاءَ izražavaznačenjekuđenjaiuajetu:

يُنْسِ السَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَقَقًا

Užasna li pića i grozna li boravišta! (al-Kahf, 29), kao i ajetu:

سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

Kako ružno oni sude! (al-An'ām, 136).

Odnosna zamjenica مَا u posljednjem ajetu je prema položaju u rečenici određena i u nominativu kao agens glagola سَاءَ, tako da ajet implicitno glasi: سَاءَ الَّذِينَ يَحْكُمُونَ بِهِ. Prema drugačijoj gramatičkoj analizi, odnosna zamjenica مَا je neodređena i u akuzativu, kao akuzativ specifikacije. U ovom slučaju, agens je skrivena lična zamjenica مَوْkoju određuje zamjenica مَا, a rečenica مَوْ يَحْكُمُونَ prema položaju u akuzativu, kao atribut zamjenice مَا.³⁷

- Kao glagol kuđenja u Kur'anu se navodi i glagol كَبَّرَ u ajetu:

كَبَّرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

Kako je Allahu mrsko kada govorite riječi koje djela ne prate! (al-Šaff, 3).

Agens glagola كَبَّرَ u navedenom ajetu je skrivena lična zamjenica, dok مَقْتًا predstavlja akuzativ specifikacije. Ono što se kudi, izražava interpretativni infinitiv (mašdar mu'awwal) konjunktiva لَوْ. Tako navedeni ajet

³⁷ Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, IV, 180-81.

implicitno glasi: **كَبُرَ الْكُفْرُ فَتَأَقُّوهُ لِقَمَمِ الْأَتْفَعُلُونَ.**

Glagol **كَبُرَ** koristi se u značenju kuđenja i u ajetu:

كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا

Kako krupna riječ izlazi iz usta njihovih! Oni ne govore drugo do neistinu! (al-Kahf, 5). Konstrukcija **كَلِمَةً كَبُرَتْ** ku navedenom ajetu objašnjava se na dva načina: kao izražavanje čuđenja i izražavanje kuđenja.

U prvom slučaju, kada izražava značenje čuđenja, implicira se kao da je rečeno: **مَا أَكَبُرَهَا كَلِمَةً**. Agens glagola **كَبُرَتْ** ku ovom ajetuje skriven, a predstavlja **مَا قَالُوهُ** *onoštogovore*. Imenica **كَلِمَةً** tretira se kao akuzativ specifikacije, a rečenica **تَخْرُجُ** prema položaju akuzativu kao atribut imenice **كَلِمَةً**.

U drugom slučaju, kada izražava značenje kuđenja, agens glagola **كَبُرَتْ** je skriven, a objašnjava ga imenica **كَلِمَةً** kao akuzativ specifikacije. Imenica **كَلِمَةً** je specificirana ono što se ku di jeelidirana zamjenica **هِيَ** koja se odnosi na imenicu **كَلِمَةً**. Rečenica **تَخْرُجُ** prema položaju je unominativu kao atribut imenice **كَلِمَةً**.³⁸

- U značenju glagola **حَسُنَ** upotrebljava se glagol **حَسُنَ**, kao u kur'anskim ajetima:

وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا

A kako će oni divni drugovi biti! (al-Nisā', 69), ili ajet:

حَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا

U njima će vječno ostati. Kako su one divno prebivalište i boravište! (al-Furqān, 76) i u ajetu:

نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا

Divne li nagrade i krasna li boravišta! (al-Kahf, 31).

Osim intenzivnijeg značenja, navedeni glagoli izražavaju i posebna, specificirana značenja hvaljenja ili kuđenja, za razliku od glagola **يُنْسَى** *anīem* koji izražavaju opća značenja hvaljenja ili kuđenja. Tako se u primjeru: **شَرَفًا لِرَجُلٍ سَعِيدٍ** *Častan li je čovjek Seid!* ističe čast kao jedno od svojstava vri-

³⁸ Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufaṣṣal*, VII, 129; Ğamīl Zafar, *al-Naḥw al-Qur'ānī...*, 570-71; Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, IV, 179-80.

jedno hvale, koje može posjedovati čovjek, a u primjeru: **بَخَالٍ رَجُلٌ سَعِيدٌ** Škrt li je Seid! škrtost kao svojstvo koje zaslužuje kuđenje.³⁹

I kod ovih glagola, imenica koja specificira ono što se hvali ili kudi može biti elidirana, kao u ajetu:

سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَبُوا بآيَاتِنَا

Loš su primjer ljudi koji ne priznaju Naše dokaze! (al-A'rāf, 177).

U navedenom ajetu je neophodno impliciranje da bi se postigla istovrsnost agensa, akuzativa specifikacije i imenice koja specificira ono što se kudi. U ovom slučaju moguće su dvije vrste impliciranja. Prema jednoj vrsti, navedeni ajet implicitno glasi:

سَاءَ مَثَلٌ أَهْلِ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بآيَاتِنَا

dok prema drugoj implicitno glasi:

سَاءَ مَثَلًا مَثَلًا الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بآيَاتِنَا

U svakom slučaju, drugi član konstrukcije aneksije u ovakvim slučajevima u gramatičkom pogledu zauzima poziciju prvog člana konstrukcije aneksije.⁴⁰

Međutim, u vezi s mogućnošću da glagoli paradigmatskog oblika **فَعَلَ** izražavaju značenje hvaljenja, Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī ima drugačiji stav. On prihvata mogućnost da neki glagoli izražavaju takvo značenje, ali odbija prihvatiti pravilo da svi glagoli na navedeni oblik izražavaju značenje hvaljenja ili kuđenja. U tom smislu, ovaj gramatičar prihvata da u naprijed navedenom ajetu:

نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا

Divne li nagrade i krasna li boravišta! (al-Kahf, 31), glagol **حَسُنَتْ** izražava značenje hvaljenja, ali odbacuje mogućnost da glagol u primjeru: **كَرِيمًا رَجُلٌ زَيْدٌ** Plemenit li je čovjek Zejd! izražava isto značenje. Al-Sāmarrā'ī prihvata primjere zabilježene u jezičkoj praksi koji izražavaju takva

³⁹ Ibn Ya'īš, *Šarḥ al-Mufaṣṣal*, VII, 129; Fāḍil al-Sāmarrā'ī, *Ma'ānī al-naḥw*, IV, 671.

⁴⁰ Ibrāhīm Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, IV, 181.

značenja s navedenim glagolskim oblikom, odbacujući mogućnost njihovog daljeg proizvođenja prema navedenom gramatičkom obrascu.

Gramatičari su, kako objašnjava Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, odobrili upotrebu svih glagola na oblik **فَعَلَ** kao načina izražavanja hvaljenja ili kuđenja, pozivajući se na kur'anske ajete, hadise i primjere iz jezičke prakse. Ukoliko bi to bilo moguće, onda priča o tome kako je glagol **نَعِمَ** nastao od potpuno promjenljivog glagola **نَعَمَ يَنْعَمُ**, a glagol **يُسُّ** od potpuno promjenljivog glagola **يُسُّ يُسُّ**, koji su prešli u nepromjenljive glagole **نَعِمَ** i **يُسُّ** kako bi izražavali hvaljenje, odnosno kuđenje, prema Ibrāhīmu al-Sāmarrā'iju, ne bi imala smisla. Glagoli **يُسُّ نَعِمَ**, prema njegovom tumačenju, predstavljaju trajno stacionirane i nepromjenljive glagole koji su izgubili mnoge glagolske karakteristike, među kojima je najznačajnija izražavanje vremena. Glagol **يُسُّ** koji u navedenom ajetu izražava značenje hvaljenja, prema njegovom tumačenju, inače izražava isključivo potvrdnu (حسن), bez izražavanja vremenske dimenzije.

Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī dalje podsjeća da mnogi glagoli paradigmatskog oblika **فَعَلَ** i **فَعِلَ** izražavaju trenutačna ili trajna svojstva, odnosno radnju i opisivanje značenjem radnje kao trenutačno ili trajno svojstvo lišeno vremenskog ograničenja, kao što su glagoli **كَبُرَ** i **تَبَعَّظَ**. Glagoli: **أَخْضَرَ** i **فَعَلَ**. Ovo se posebno odnosi na glagolsku paradigmu **فَعَلَ**, s obzirom na to da postoji veliki broj glagola paradigmatskog oblika **فَعِلَ** koji izražavaju i vrijeme, kao što su glagoli: **فَرِحَ أَفْهَمَ عَلِمَ**.

Kao nedvosmislen primjer u kojem glagol **يُسُّ** izražava značenje hvaljenja Ibrāhīmu al-Sāmarrā'ī navodi ajet:

وَحَسُنَ أَوْلِيكَ رَفِيقًا

A kako će oni divni drugovi biti! (al-Nisā', 69).

Međutim, ako bi se naveo cijeli ajet, vidjelo bi se, kako objašnjava Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, da je ono što se hvali u ovom ajetu prilično nejasno.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أَوْلِيكَ رَفِيقًا

Oni koji su poslušni Allahu i Poslaniku biće u društvu vjerovjesnika, i pravednika, i šehida, i dobrih ljudi, kojima je Allah milost Svoju darovao. A

kako će oni divni drugovi biti! (al-Nisā', 69).

Međutim, u slijedećim Allahovim riječima, kako ističe Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, nije teško utvrditi ono što se glagolom حَسُنْتَ hvali:

أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا حَيَّةً وَسَلَامًا * خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنْتَ مُسْتَقَرًّا
وَمُقَامًا

Oni će biti, za ono što su trpjeli, odajama džennetskim nagrađeni i u njima će pozdravom i blagoslovom biti susretani. U njima će vječno ostati. Kako su one divno prebivalište i boravište! (al-Furqān, 75-76).⁴¹

⁴¹ Ibrāhīm al-Sāmarrā'ī, *Min asālib al-Qur'ān*, 97-99.

SAŽETAK

Izražavanje hvaljenja i kuđenja u arapskom jeziku predstavlja poseban stil literarnog izražavanja. Ostvaruje se upotrebom različitih jezičkih sredstava, prije svega posebnih glagolskih formi koje služe isključivo za izražavanje hvaljenja i kuđenja, te glagolima iz jezičke prakse koji izražavaju značenja hvaljenja ili kuđenja. Prvu vrstu predstavljaju glagoli sa specifičnim semantičkim osobinama, koji svoje značenje izražavaju nepromjenljivim paradigmatskim glagolskim oblicima: za hvaljenje *divanli je* i za kuđenje *lošli je*. Navedeni glagoli imaju i svoje sinonime: *sinonim glagola* i *sinonim glagola*, koji se također mogu koristiti u značenju glagola hvaljenja, odnosno kuđenja. Međutim, budući da se konstrukcija u jednoj varijanti ne nalazi u Kur'anu, o njoj se ne raspravlja u ovome radu.

Abstract

Expressing Praise and Reproaching in Islam

Expressing praise and reproaching the Arabic language is a particular style of literary expression. It is achieved with the use of different linguistic means, first of all, special verb forms that are solely for the expression of praise and reproaching and verbs from linguistic practice expressing the meaning of praising or reproaching. The first types are the verbs with specific semantic features, which express the meaning of their immutable paradigmatic verb forms: for praise *for it's beautiful* and for the reflections *it's bad*. The above verbs have their synonyms: *synonymous verbs* but *synonymous verb*, which can also be used in the meaning of the verb praising or reproaching. However, since the construction any of the variants for it is not in the Kor'an, it is not discussed in this paper.